

УДК 340.116:342.57:35

Л. Новак-Каляєва

**ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЩОДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ
ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ
В КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

Досліджено найактуальніші аспекти наукових пошуків, зокрема: проведено аналіз можливостей, створюваних інформаційно-комунікаційними технологіями, негативні наслідки, побічні ефекти та можливі конфлікти інтересів у Всесвітній мережі Інтернет. Запропоновано рекомендації щодо управління Інтернетом на основі участі всіх зацікавлених сторін і розподілу обов’язків. Окреслено управлінські підходи до регулювання інтернет-сфери на засадах дотримання та захисту прав людини.

Ключові слова: права людини, державне управління, інформаційне суспільство.

Глобальний розвиток інформаційного суспільства поставив перед науковою спільнотою низку питань, тісно пов’язаних із важливими аспектами функціонування багатьох суспільних інституцій щодо дотримання та захисту прав людини, зокрема, щодо: свободи висловлювання думок, права на інформацію й інтелектуальну власність, права на приватне життя й таємницю он-лайн листування, культурної та мовної різноманітності інтернет-контента, медіа-освіти тощо, вирішення яких перебуває в органічному зв’язку з завданнями державного управління у цій царині.

Актуальними та водночас дискусійними, попри активні наукові дослідження, залишаються проблеми міри регулювання інформаційного простору, можливості застосування існуючих правових норм у цифровому світі, поширення в Інтернеті загальної нормативної бази, адже необхідність створення особливого регламенту ставить під сумнів перший принцип Декларації Ради Європи про свободу комунікації у всесвітній мережі (2003 р.), за яким країни-члени не повинні накладати на контент жодних обмежень понад ті, які діють відносно інших засобів надання контенту. Одні дослідники готові визнати, що Інтернет обумовлює певні особливості свободи висловлювання думок, особливі загрози або обов’язки, які вимагають також особливого регулювання. Інші закликають бути толерантними і навчитися сприймати деякі форми мережної поведінки та спілкування в Інтернеті, які дотепер не допускалися в реальному світі. Дискусійним залишається питання щодо проблем юрисдикції: чи керуватися принципом “країни походження контенту” (“правилом витікаючого трафіку”) або, навпаки, законом і юрисдикцією тієї країни, де контент надається, викачується або виходить. Існує проблема правових норм, які повинне (або можна) застосовувати до контенту, що передається відразу в декілька країн і доступному там тощо. Ці проблеми здебільшого вирішуються у правовій площині.

Водночас проблемні питання, особливо щодо підвищення рівня обізнаності дослідників, підприємців, приватного сектора, некомерційних організацій, державних органів, міжнародних організацій, представників різних поколінь користувачів тощо, щодо різних аспектів інформаційних і комунікаційних технологій та їх використання перебувають у сфері компетенцій органів державного

управління. У центрі уваги – діяльність і підходи основних зацікавлених сторін, а також їх взаємодія між собою та з владними інституціями.

Органи державного управління істотно впливають на всі процеси, що відбуваються в межах проблематики. Саме держава розробляє і встановлює, а органи державного управління втілюють, певну політику щодо розвитку інформаційного простору. Права людини у цьому контексті є визначальним критерієм, оскільки найбільші загрози інформаційного суспільства стосуються проблем дотримання та захисту прав людини, її безпеки на всіх рівнях – від індивідуального до глобального.

Дослідження проблем державного управління, вивчення досвіду модернізації існуючих інституцій державного управління на демократичних засадах, зокрема, й в умовах інформаційного суспільства, пов'язане з іменами відомих зарубіжних вчених, зокрема Ж. Бешлера, Г. Вайнштейна, Д. Горовіца, Б. Гуггенбергера, Л. Даймонда, Р. Даля, Г. Ділігенського, Ф. Закарії, А. Ковлера, Дж. Кіна, А. Лейпхарта, Х. Лінца, С. Ліпсета, А. Мельвіля, М. Новіцького, Г. О'Доннелла, К. Йоффе, В. Пантіна, А. Пшеворського, Д. Растоу, А. Салміна, Дж. Сарторі, Л. Сморгунова, С. Хантінгтона, Г. Хейвуда, І. Шапіро, Ф. Шміттера, О. Енкарнасьйона, Г. Ерме та інших.

У працях вітчизняних дослідників, зокрема В. Андрущенка, В. Бакуменка, М. Згуровського, Ю. Кальниша, В. Князева, А. Коваленка, А. Колодій, В. Лугового, О. Оболенського, П. Петровського, В. Ребкала, П. Надолішнього, Н. Нижник, В. Скуратівського, В. Тертички, В. Цветкова, Л. Шкляра та інших, розглядаються важливі аспекти теми, але питання щодо особливостей забезпечення прав людини в державному управлінні в умовах інформаційно-технологічних змін розроблені недостатньо, що обумовлює актуальність теми.

Метою статті є визначення глобальних тенденцій щодо вирішення проблем дотримання прав людини в процесі розвитку інформаційної інфраструктури в контексті завдань державного управління

Людство має планувати розвиток цифрових технологій таким чином, щоб інформаційна еволюція покращувала якість життя людини, а не створювала нові виклики та загрози. З цією метою Всесвітній саміт з інформаційного суспільства (далі – ВСІС) у Женеві у 2003 р. прийняв Декларацію принципів побудови інформаційного суспільства і План дій з побудови інформаційного суспільства [1, 2]. У ході другого етапу ВСІС в Тунісі 16 – 18 листопада 2005 р. були прийняті “Туніське зобов'язання” і “Туніська програма для інформаційного суспільства”, у яких зафіксовані злагожені напрями і механізми міжнародної співпраці [3, 4]. Обмін інформацією та розгляд проблем, що пов'язані з проблематикою, сприяли розвитку регіональних і міжрегіональних мереж та співпраці у цій галузі.

Проблемам функціонування інформаційного суспільства були присвячені міжнародні конференції, зокрема: Латиноамериканська конференція під егідою ЮНЕСКО, що відбулася в Санто-Домінго 6 – 9 грудня 2006 р., наступна – африканська конференція, пройшла в Преторії 5 – 7 лютого 2007 р., третя – регіональна Європейська конференція, організована Комісією Франції у справах ЮНЕСКО і Радою Європи, була проведена у Страсбурзі 13 – 14 вересня 2007 р. [5]. Саме ця конференція щодо дотримання та захисту прав людини у Всесвітній мережі Інтернет охопила своєю увагою ситуацію в європейській регіональній групі, до якої належить і Україна в числі країн Західної, Центральної та Східної Європи, Північної Америки разом із Туреччиною та Ізраїлем.

Черговий Форум ВСІС відбувся у Женеві 14 – 17 травня 2012 р. під егідою Міжнародного союзу електрозв'язку (далі – МСЕ), який щорічно збирає представників урядів, міжнародних організацій, громадськості та провідних ІТ-корпорацій для обговорення та визначення кроків зі втілення рішень ВСІС. У роботі форуму взяли участь майже 1500 делегатів із усіх регіонів світу, з України зокрема [6]. Зусилля світової спільноти та науковців свідчать про загальне розуміння важливості проблематики та необхідності спільних дій.

Міжнародні інтеграційні структури, зокрема Рада Європи, виступають за Інтернет, основою якого є головні цінності та цілі організації: права людини, демократія, плюралізм та верховенство права; формування культурної ідентичності та розмаїття Європи; намагання знаходити спільні рішення на виклики, що постають перед Європейською спільнотою; зміцнення демократичної стабільності в Європі [7].

Теоретично в умовах інформаційного суспільства кожен може використовувати технічні засоби, що відкривають широкі можливості щодо забезпечення прав і свобод людини. Відповідно, безліч людей бере участь у спільному розвитку віртуального суспільства і в універсалізації прав і свобод людини у цьому просторі. Водночас необхідно усвідомлювати згубні або негативні наслідки і конфлікти інтересів, які здатні поставити під сумнів реалізацію цих нових можливостей, особливо враховуючи стрімкий розвиток сучасних технологій.

Унаслідок оптимізації можливостей, що виникають завдяки збільшенню доступу до інформації, знань, культури, і перетворення користувачів в активних учасників глобального інформаційного суспільства внаслідок більшої свободи виразу думок та можливостей проводити контент і створювати соціальні мережі, виникають також проблеми безпеки і управління Інтернетом, зокрема щодо захисту прав окремих користувачів від наслідків неналежного використання. Організацією Об'єднаних Націй з ініціативи ВСІС, зокрема Робочою групою з управління Інтернетом, в червневій Доповіді 2005 р. було запропоноване визначення управління Інтернетом як процес розробки і застосування урядами, приватним сектором і громадянським суспільством, у межах їх компетенцій, відповідних загальних принципів, норм, правил, процедур прийняття рішень і програм, які регулюють еволюцію і використання Інтернету [8].

Оскільки інфраструктура Інтернету є глобальною, необхідно, щоб і сам Інтернет регулювався глобально, навіть якщо це означає достатньо високий рівень саморегуляції [9]. Проте реальність комунікації ґрунтується на загальному просторі, де кожен може виявити власні очікування, переконання та цінності, ризикуючи при цьому вступити в конфлікт або не бути почутим. Як наслідок, люди, які будуть незадоволені тим, що їх не поважають або не чують, покинуть простір діалогу. Вже зараз існує рух, що пропагує відхід із Мережі. Зокрема, в Каліфорнії (США) – одному з основних місць зародження ІКТ – набуває поширення таке явище, як заклик до припинення користування Інтернетом. Приклад Китаю, який зводить технічні перешкоди на шляху комунікації, обміну повідомленнями й інформацією, можуть наслідувати інші країни, права людей при цьому будуть порушені. У цьому контексті недостатньо проголосити єдність і глобальність інформаційного суспільства для того, щоб уникнути небезпеки його руйнування. Згідно з заявою ВСІС у Женеві в 2003 р., Інтернет повинен залишатися світовим громадським ресурсом, що можливе лише шляхом діалогу на основі пошуку загальних принципів

поваги до фундаментальних відмінностей людей, груп, співтовариств, країн і забезпечення дотримання цих принципів, зокрема законодавчим шляхом [10].

Сучасні дискусії та дослідження базуються переважно на кількох основних принципах: перший принцип – це повага до гідності людини та її початкової автономності, тобто можливості власної реалізації, ґрунтуючись на індивідуальних принципах та здатності до особистого розвитку; другий принцип – полягає у дотриманні або прагненні дотримання солідарності; третій принцип – соціальної справедливості.

Гідність, відповідно до вчення І. Канта, означає переконання у тому, що людина є самоціль і що вона ніколи не може бути засобом для досягнення мети, будь то економіка чи безпека [11]. Саме цей принцип гідності є основою Статуту ЮНЕСКО, що відображено в його преамбулі. Від 1998 р. цей принцип був проголошений однією з фундаментальних цінностей Конфедерації європейських асоціацій користувачів комп'ютерів.

Людина стає безпорадною та безправною в ситуації, коли інформаційні системи функціонують у непрозорому режимі на основі баз даних або метаданих, далеких від індивідуального “я” та нав'язують людині товари та послуги, яких людина не замовляла, що характерно для так званого “Інтернету речей”. Сучасний підхід до гідності людини, навіть в епоху глобального консьюмеризму та панування “Інтернету речей”, твердить, що не можна зводити цінність людини, точніше її статус в мережах, роботу яких вона не може контролювати, до статусу речей, з якими людина взаємодіє, звертаючи на них увагу чи купуючи їх. Наприклад, за повідомленням російської служби Бі-бі-сі від 16.10.2012 р. Євросоюз звернувся до американської корпорації Google з вимогою змінити методи збору особистої інформації про користувачів, щоб захистити їх від вторгнення в приватне життя. Google збирала дані з поштового сервісу Gmail і відеохостингу YouTube, щоб збільшити точність відповідності реклами інтересам користувача. В ЄС визнали цю практику такою, що суперечить законодавству, адже компанія Google не надала користувачам достатньо інформації про те, як збираються їх особисті дані, як вони будуть використовуватися і як довго будуть зберігатися, хоча компанія заперечує звинувачення у незаконних діях.

Аналогічна ситуація складається контексті поширення так званого маркетингу “один на один”, побудованого на аутистичному сприйнятті людини, обмеженому попередніми альтернативами, що виявлені шляхом аналізу баз даних. Розвиток автономності людини в Інтернеті, усвідомлення дій, пов'язаних зі всесвітньою Мережею дійових осіб і цілей їх функціонування, є обов'язковою умовою для того, щоб будь-яка згода, яку людина виражає в Мережі, була дійсно інформованою і вільною, а не інтерпретованою без відома самої людини. Держава, силові органи, з одного боку, та недержавні організації, зокрема кримінальні, наприклад, терористичні, – з іншого, прагнуть одержувати інформацію про те, які сторінки та веб-сайти відвідують користувачі, і, завдяки такій інформації, можуть відслідковувати або ініціювати політичні тенденції та впливати на переконання людей.

Інтернет повинен сприяти розвитку автономності не тільки на рівні окремої людини, але й на рівні нації, оскільки всесвітня мережа дає змогу кожному співтовариству висловлюватися, збагачувати і розширювати власну культуру. Отже, на глобальному рівні потрібне визнання за кожною мовою права на простір для існування, а за кожною нацією – права на володіння засобами власних форм

самовираження. Саме так треба розуміти Конвенцію про охорону і заохочення різноманітності форм культурного самовираження від 20.10.2005 р., ратифіковану Законом України “Про ратифікацію Конвенції про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження” від 20.01.2010 р. [12, 13].

Ця конвенція повинна застосовуватися і в електронному світі, оскільки культурна ідентичність будь-якої країни припускає повагу до самотності її мови в Мережі, наявність доменних імен на всіх мовах і доступність основного програмного забезпечення різними мовами. Це питання є предметом гарячих суперечок. Кожному повинна бути забезпечена можливість доступу до контенту на рідній мові, при чому контент повинен не просто існувати на всіх мовах, але він повинен існувати зі збереженням писемності мови. Доменні імена можуть допускатися на всіх видах писемності, наприклад на латиниці з діакритичними знаками, на кирилиці, семітському або ідеографічному письмі, адже з технічної точки зору тут не повинно виникати надмірних труднощів. Водночас це могло б призвести до роздроблення веб-простору, що суперечить не тільки початковому духу Інтернету, але й суті концепції прав людини, заснованій на вільному обміні ідеями [14].

Культурні запити суспільства вимагають вільного та рівного доступу до культурної спадщини людства, зокрема до класичних творів, які є її частиною. Шедеври літератури, поезії, філософії та інших наук, а також шедеври фотографії тощо, повинні бути вільно і безкоштовно доступні в Мережі. З цієї точки зору доцільно розвивати на національному рівні такі ініціативи, як “livre libre” (“вільна книга”) або “Gallica” у Франції, “Open Library” (“відкрита бібліотека”) в США або “Google Print”. Проте не можна допускати, щоб одним культурам віддавалася перевага перед іншими, які будуть відсутні в Мережі або виявляться малопомітними. Культурна спадщина кожного народу повинна бути представлена в кіберпросторі і доступною кожному. Окрім того, необхідно забезпечити збереження вільного доступу до більшої частини спадщини кожної культури, тому що це – частина загальної спадщини, на яку ніхто, по смерті автора, не має права власності. Мається на увазі, що ті культури, які зараз не представлені в Інтернеті через брак коштів, можуть в найближчому майбутньому, за умови належної поваги до їх самотності, знайти в ньому своє місце.

Вільний і рівний доступ означає не тільки можливість для кожного звертатися до інформації, що є в Інтернеті, без економічних або політичних бар’єрів, але й реальне збереження множинності джерел. У цьому відношенні відмінність Інтернету від інших засобів інформації полягає у тому, що в ньому кожний здатний не тільки одержувати, але також створювати й поширювати інформацію. Незважаючи на майбутні зміни, яким піддаватиметься Всесвітня Мережа, необхідно забезпечити збереження цієї надзвичайної, даної кожному можливості вільно висловлювати власну думку і обмінюватися писемними документами з іншими людьми в усьому світі.

Солідарність і соціальна справедливість – ще два тісно взаємоз’язаних принципи, серед яких солідарність спрямована на те, щоб залучати громадян-користувачів до дій – індивідуальних, колективних, підприємницьких. Питання рівності доступу, безумовно пов’язані з правами людини в інформаційному суспільстві, зводяться до свободи кожного мати самотійний доступ до всієї інформації без звернення до третьої сторони. Може бути виділено три рівні такого доступу: доступ до інформації; доступ до комунікації; доступ до знань.

Вільний і рівний доступ всіх до всієї інформації – одна з найважливіших проблем суспільства, званого інформаційним, відповідно до значення, яке воно надає інформації. Якщо на економічні та політичні рішення впливають інформаційні потоки, то кожний громадянин, щоб бути вільним і рівним, повинен мати вільний та рівний доступ до інформації. Ця свобода і ця рівність доступу визначаються матеріальними та культурними умовами.

Матеріальні умови насамперед пов'язані з інфраструктурою, її наявністю і доступністю у найвіддаленіших регіонах світу: кожен повинен мати можливість користуватися інфраструктурою за помірну плату. Зокрема, монополісти не повинні допускати невиправданого і неприпустимого підвищення платні за з'єднання, а протоколи зв'язку повинні бути відкритими і будуватися на прозорих та доступних всім стандартах. У цьому контексті програмні засоби, що дасть змогу прочитувати інформацію, тобто текстові процесори, програми для читання електронних книг тощо, повинні вважатися загальним надбанням, особливо коли вони вже втратили первинну новизну. Кожна людина повинна мати можливість бути адекватним членом інформаційного суспільства, наприклад, для початку, користуючись віртуальною бібліотекою, призначеною для тих, хто не має власних комп'ютерів, як, зокрема, безхатченки чи ідейні маргінали. Громадські рухи “За відкриті початкові коди” і “За відкриту проектну документацію” свідчать про актуальність таких ініціатив та їх суспільну востребованість, а отже заслуговують уваги.

Принципи солідарності та соціальної справедливості в мережі неоднозначно трактують виняткове авторське право, яке поширюється на функціонування низки комп'ютерних програм. Існує потреба в можливості обґрунтувати перед відповідними органами державного управління необхідність загального доступу, який має на увазі не тільки доступ до інфраструктури, але й доступ до певного значущого контенту і можливість користуватися новими технологіями.

Прикладом дієвої позиції державних органів щодо надання рівних можливостей доступу до інформації є Програма E-rate, започаткована відповідно до Закону США “Про телекомунікації” від 1996 р. У Розділі 254 цього закону визначені “Кодифіковані положення універсального обслуговування”, засновані на принципі, який назагал означає, що кожен повинен мати доступ до сучасних телекомунікаційних послуг за розумними цінами, незалежно від їх місця розташування. Програма E-Rate передбачає знижки для більшості шкіл і бібліотек у Сполучених Штатах щодо отримання доступного зв'язку і доступу в Інтернет. Це одна з чотирьох програм підтримки, що фінансуються за рахунок “Універсального фонду оплати” компаній, які надають міждержавні та/або міжнародні телекомунікаційні послуги. Програма підтримує підключення каналу зв'язку з метою використання телекомунікаційних послуг та/або Інтернету в школах і бібліотеках. Оцінка необхідності участі в зазначеній вище програмі проводиться шляхом сертифікації сторонньою організацією, переважно державною, за призначенням відповідних органів державного управління. Фінансування реалізується у таких категоріях послуг: послуги зв'язку, послуги доступу в Інтернет, реалізація внутрішніх зв'язків. Знижки залежать від умов життя (міського/сільського) та рівня достатку обслуговуваного населення і варіюються від 20% до 90% витрат на прийнятних послуг. Реалізація Програми E-Rate зіткнулася з правовими проблемами щодо її фінансування, зокрема щодо внесків підприємницьких структур у фонд цієї Програми для забезпечення знижок. Судовий

розгляд скарг окремих компаній призвів до законодавчого визначення, що система зборів внесків на фінансування згадуваної Програми не порушувала Конституцію США [15]. Проблема залишається дискусійною, зокрема щодо можливих зловживань, а також рівня впливу на якість знань учнів та читачів, але аналізована програма – функціонує.

Користувач Всесвітньої мережі знаходить для себе в кібер-просторі зону свободи без обмежень і навіть без норм, передбачуваних соціальним, професійним і сімейним оточенням, яке вимагає від нього коректної поведінки та дотримання певних меж. Прикладом намагань щодо упорядкування в мережі можуть слугувати законодавчі ініціативи, але, незалежно від конкретних проблем, більшість правових інтенцій влади страждає відсутністю механізмів реалізації або можливостей контролю, що у підсумку переводить проблематику в розряд конфліктів із нульовою сумою: заходи обмежувального чи заборонного змісту будуть викликати сплеск “творчої активності” з метою винайдення “обхідних шляхів”. Це означає, що реалізовувати правила можливо тільки на основі погодження за мотивованої згоди всіх зацікавлених учасників процесу.

Соціальні наслідки впровадження інформаційних технологій можуть бути передбачені, а отже, актуальною є, наприклад, проблема регулювання роботи серверів діалогових або азартних ігор, зокрема щодо захисту підлітків від ігроманії. Можливим шляхом тут може бути впровадження деонтології, тобто пошук вирішення цих проблем у площині моралі та моральності, наприклад щодо журналістики он-лайн або робототехніки, що дискутується у наукових колах серед філософів, етологів та управлінців.

Дискусії почались з огляду на прийнятий у Південній Кореї кодекс, джерелом натхнення для якого послужив знаменитий роман А. Азімова “Підстава” [16]. Виписані в романі Закони робототехніки – обов’язкові правила поведінки для роботів, які повинні регулювати взаємовідносини людини та робота і постулюють, що робот не може завдавати шкоди людині чи власною бездіяльністю допустити, щоб людині була завдана шкода; робот повинен підкорятися всім наказам людини...; робот повинен турбуватися про власну безпеку. А у 1986 р. цей же автор сформулював ще й так званий Нульовий Закон: робот не може завдати шкоди людині, якщо тільки він не доведе, що у підсумку це буде корисно для всього людства. Ці закони як правила поведінки, на думку А. Азімова, збігалися з основними принципами більшості етичних систем, які існують на Землі.

У березні 2007 р. у Південній Кореї на замовлення Міністерства торгівлі, промисловості й енергії було розроблено Етичну хартію роботів (Robot Ethics Charter), покликану врегулювати відносини між людьми та роботами з метою не допустити незаконного використання роботів і встановити за ними суворий контроль [17]. У дискусії активно просувались ідеї створення відповідного кодексу поведінки для інтернет-користувачів, але відсутність механізмів впровадження та контролю стримувала ентузіазм адептів.

Забезпечення прозорості роботи пошукових служб і постачальників послуг доступу, відкрите обговорення політики відносно тих учасників, чиїх інтересів це стосується, дає змогу виділити низку характеристик процедури, якої потрібно дотримуватись при намаганнях упорядкувати користування Інтернетом: принцип підтримання постійного діалогу з тими, хто зацікавлений, з метою забезпечення певного ступеня легітимності. Наприклад, вимоги щодо правил у галузі електронної

торгівлі вимагають обговорення зі споживачами; принцип гласності: кожний повинен знати правила, а їх зміст повинен відповідати існуючим правовим нормам.

Розробники та виробники інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) розробили принципи подальшого розвитку інформаційного співтовариства на засадах узгодження з навколишнім середовищем та споживачами. Основний серед них – це принцип відповідальності: той, хто створює небезпечну ситуацію, повинен взяти на себе часткову відповідальність за можливі ризики нанесення збитків. Узгоджене дотримання цього принципу повинне спонукати виробників ІКТ сформулювати стандарти та створювати системи й продукти згідно з встановленими законом правилами. У цьому контексті постає питання про необхідність створення органів стандартизації, що оцінювали б такі технології, вели діалог з користувачами, створювали “технології, що забезпечують недоторканність приватного життя”. Поняття “нанесення шкоди” у цьому контексті не зводиться лише до фінансового або матеріального аспектів можливої шкоди, а повинне включати також моральний і психологічний аспекти шкоди, а в ширшому значенні – шкоди щодо культурних та моральних цінностей суспільства. Окрім цього, зазначений принцип припускає усвідомлення можливих небезпек і свідоме розуміння основ функціонування і використання технологій.

Інформаційні технології дають змогу громадянам створювати зацікавлене середовище для обговорення “альтернативи механізмів державного управління”. Наприклад, створюваний користувачами творчий інтернет-контент User-generated content (далі – UGC) охоплює широкий спектр медіа-контенту, що відображає розширення виробництва засобів масової інформації за допомогою нових технологій, які є доступними широкій громадськості. До цих цифрових медіа-технологій належать, наприклад, питання-відповідь баз даних, цифрове відео, блоги, підкастинг, форум, огляд-сайти, соціальні мережі, соціальні медіа, мобільний телефон, фотографії. На додаток до цих технологій – безкоштовне програмне забезпечення, а також гнучке ліцензування пов’язаних із ним угод з метою подальшого скорочення бар’єрів на шляху співпраці користувачів.

UGC має шанс перетворитися на “Internet Democracy Generated”, тобто контент створення користувачами демократії шляхом використання передової технології для отримання інформації в реальному часі та безпечною, без вірусів і шкідливих програм пошуку даних у всіх соціальних мережах та усвідомлення думки кожного, хто дає собі працю висловитись. Один із перших прикладів реалізації альтернативних моделей – це модель творчої інтерактивної платформи “Creative Commons”, що створює Ліцензії Creative Commons – уніфіковані тексти, що описують умови використання творів, до яких вони додаються. Ліцензії Creative Commons містять як короткий опис істотних умов максимально доступною мовою, так і докладний вивіреним юристами текст у формі ліцензії, що відповідає законодавству про авторське право. Перша версія ліцензій була випущена американською некомерційною організацією Creative Commons 16 грудня 2002 р. з метою сприяння лінгвістичній та правовій адаптації основних ліцензій Creative Commons (зараз їх шість) до місцевого законодавства в усьому світі.

Більшість користувачів мережі Інтернет чекає від інших користувачів виконання загальноприйнятих мережевих норм, оскільки їх порушення спричиняє серйозні ускладнення роботи в Мережі, як технічні, так і обумовлені людським чинником. Альтернативні спроби унормування користування Інтернетом характерні для працівників інфраструктури. Так, Відкритий форум Інтернет-сервіс-провайдерів

(далі – ВФІСП) у 2002 р. розробив “Норми користування мережею Інтернет”. Документ трактував Мережу Інтернет як глобальне децентралізоване об’єднання комп’ютерних мереж і інформаційних ресурсів, що належать безлічі різних людей та організацій. Фундаментальним положенням цих норм є твердження про те, що правила використання будь-яких ресурсів мережі Інтернет визначають власники цих ресурсів. “Норми користування мережею Інтернет” в редакції 2002 р. є одним із можливих формальних описів загальноприйнятих норм мережевої взаємодії, що вважаються в більшості мереж обов’язковими до виконання всіма користувачами. Такі або аналогічні норми застосовуються щодо всіх доступних мережевих ресурсів, коли заздалегідь невідомі правила, встановлені власниками цих ресурсів самостійно. Документ охоплює внутрішньомережеві нормативи, що склалися в міжнародному мережевому співтоваристві як прояв самозбереження мережі Інтернет. Формулювання універсальних правил роботи в Мережі на основі дублювання положень законодавства тих або інших держав було визнане недоцільним [18].

Автори документа сподівалися, що формалізація загальноприйнятих норм стане корисною як адміністраторам мереж у справі розробки правил доступу для користувачів, так і кінцевим користувачам Мережі для уникнення конфліктних ситуацій у повсякденній роботі. Структура та зміст документа вдало охоплювали основні проблемні аспекти користування Інтернетом, зокрема: обмеження на інформаційне сміття (спам); заборона несанкціонованого доступу і мережевих атак; дотримання правил, встановлених власниками ресурсів; неприпустимість фальсифікації; налаштування власних ресурсів. Поширення цього узгодженого документа не здивувало результатами – істотних змін не відбулося, але надія є. У цьому контексті – надія на органи влади, хоча органи державного управління не зобов’язані регулювати все.

Організація “співрегулювання” шляхом запрошення органами державного управління до обговорення всіх зацікавлених сторін, представлених незалежними представниками, є цілком прийнятним шляхом “демократії участі”, що може доповнювати “дорадчу” демократію конституційно правочинних законодавчих органів. При цьому позиція органів державного управління та їх представників, тобто структур, що реалізують державну політику, буде зразком легітимного використання інформаційних систем і підтримки тих додатків та продуктів, які відповідають цим принципам. Зокрема, найдоцільніша форма втручання в інформаційний простір для органів державного управління – це бути постачальником електронних громадських інформаційних послуг, які повинні дати змогу кожному громадянину одержувати інформацію з питань охорони здоров’я, безпеки, правових норм тощо, яка йому необхідна для того, щоб контролювати своє власне середовище та власну автономність; фінансово підтримувати представництво інтересів громадян, наприклад представників споживачів в органах стандартизації, громадян – в органах юстиції тощо.

Висновки

Інформаційні технології та зумовлені ними методи обробки інформації найсерйознішим чином загрожують гідності та особистому самовизначенню людини. Злиття галузей науки, таких як нанонауки, біотехнології, інформаційних технологій і когнітивістики (NBIC), обумовлюють потреби у новому механізмі вироблення й упровадження єдиних норм для користування Інтернетом, тобто створення нових правових, економічних і соціальних моделей активної участі всіх зацікавлених сторін у розвитку інформаційного простору та інформаційного

суспільства. Визнання автономності кожної особи і повага до її неповторності є вищим принципом функціонування інформаційної мережі, а право на недоторканність приватного життя, яке цей принцип припускає, повинне бути забезпеченим, оскільки воно обумовлює реалізацію всіх інших прав і основних свобод людини, зокрема свободи висловлювання думок, об'єднань, віросповідання тощо. Окреслення шляхів дотримання цього принципу є одним із важливих завдань органів державного управління.

Відмінності в доступі до інформації називають цифровою нерівністю або цифровим розривом. Поза сумнівом, причини цієї нерівності є, насамперед, економічними. Це, здебільшого, нерівність між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, але водночас і соціальна нерівність між верствами населення розвинених суспільств. Це також віковий і культурний розрив поколінь, зокрема між молодшими та старшими, між освіченими та неосвіченими, між бідними й багатими, що визначається економічними чинниками, пов'язаними з вартістю з'єднання і цінами на комп'ютери. Усунення цих відмінностей або хоча б просування у цьому напрямку – завдання органів державного управління. В умовах обмежених можливостей фінансування доцільно створювати сприятливі умови щодо залучення коштів підприємців, неурядових та благодійних структур, адже виконання таких завдань вимагає значних коштів, але й передбачає суттєві позитивні зрушення для населення в справі рівного доступу до досягнень інформаційного суспільства.

Доступ до інформації має бути не тільки рівним, але й вільним і корисним. Для цього необхідний певний об'єм контенту. Так, в Мережі повинні бути розміщені (з правом безкоштовного користування), не тільки тексти законів, але й, наприклад, дані про форми правового й цивільного статусу, за умови, що загальнодоступність адміністративної інформації дасть змогу забезпечити захист людей від неправомірного вторгнення в їх приватне життя або минуле, хоча жодні дані, які будь-коли потрапили в Мережу, вже неможливо повністю видалити. Отже, справою органів державного управління є встановлення суворих обмежень та контролю за циркуляцією офіційної інформації, зокрема судової. На практиці така інформація цілком здатна перешкодити, зокрема, відновленню людини в правах, адже в Інтернеті за допомогою пошукової системи можна знайти інформацію навіть після того, як вона була вилучена, наприклад, з досьє органів внутрішніх справ.

Питання, безпосередньо пов'язані з цензурою, здійснюваною шляхом редагування, а іноді й знищення інформації, громадською думкою сприймаються однозначно негативно, хоча нинішні методи цензури переважно не маскують інформацію, а дезорієнтують її споживачів, використовуючи обманні прийоми. Так, для відвернення уваги додається надмірна і даремна інформація, відбувається підтасовування, спотворення та фальсифікація даних. Органам державного управління необхідно вживати заходів проти поведінки, яка спричиняє фальсифікації і, внаслідок цього, – послаблення довіри користувачів до інформації. Можливо, доцільно створювати спеціальні служби з метою відслідковування та попередження тих, хто збирає неправовими методами інформацію і не дотримує правовий баланс. Не йдеться про розширення репресивної державної інфраструктури в цьому сегменті ринку, а лише про необхідність для державних органів бути інформованими та мати можливість цей баланс довіри підтримувати, запобігаючи зловживанням превентивними нерепресивними заходами у співпраці із зацікавленими учасниками процесу.

Втручання держави повинне бути допоміжним, зокрема сприяти перекладу й поширенню матеріалів, що стосуються правил користування Інтернетом; у разі потреби, при виявленні зловживань або за відсутності підтримки загальноприйнятих цінностей суб'єктами економічної діяльності через відповідне саморегулювання – державні органи повинні умотивувати порушників прийняти державне регулювання на основі методів прозорості та відвертості.

Проблемним залишається питання про правові основи створення, вироблення та розуміння норм, методів і прийомів навчання та використання відповідних засобів у всесвітній мережі. Свідомий колективний вибір та питання управління, заснованого на розподілі обов'язків, знаннях і розумінні загроз, продовжують бути значущими для кожного окремого користувача і для всіх зацікавлених сторін, актуалізуючи дослідження у цій галузі.

Література

1. Женевська Декларація принципів. Побудова інформаційного суспільства: глобальна задача в новому тисячолітті [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/law/03declar.html>.

2. Женевський План дій [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://informationsociety.wordpress.com/basics/wsis_outcomes/pd/#C2.

3. Туніська програма для інформаційного суспільства [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://informationsociety.wordpress.com/basics/wsis_outcomes/tp/.

4. Туніське зобов'язання [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://informationsociety.wordpress.com/basics/wsis_outcomes/tz/.

5. Програма ЮНЕСКО “Інформація для всіх” [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/law/00_uiv.html.

6. Internet Governance – Council of Europe Strategy 2012 – 2015 // Управління Інтернетом. Стратегія Ради Європи на період 2012 – 2015 рр. від 15.03.2012 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/cybercrime/pdf>.

7. Декларація о европейской политике в области новых информационных технологий // Дипломатический вестник [Текст]. — 1999. — № 6. — С. 37—39.

8. Internet Governance – Council of Europe Strategy 2012 – 2015...

9. Этика и права человека в информационном обществе [Текст] : матер. Европейской регионал. конф., организованной Комиссией Франции по делам ЮНЕСКО и Советом Европы (13 – 14 сентября 2007 г., г. Страсбург). — Страсбург : [б. и.], 2007. — 64 с.

10. Женевська Декларація принципів. Побудова інформаційного суспільства: глобальна задача в новому тисячолітті...

11. Кант І. Критика практичного розуму [Текст] / І. Кант. — К. : Юніверс, 2004. — 240 с.

12. Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження від 20.10.2005 р. [Електронний ресурс] : ратифіковано Законом України № 1811-VI (1811-17) від 20.01.2010 р. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/952_008.

13. Про ратифікацію Конвенції про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження : Закон України № 1811-VI від 20.01.2010 р. // Відомості Верховної Ради України [Текст]. — 2010. — № 9. — Ст. 91.

14. Чемеркін С. Г. Мова інтернет-комунікації / С. Г. Чемеркін // Українська мова [Текст] : енциклопедія. — 3-тє вид. — К. : Українська енциклопедія, 2007. — С. 365, 366.

15. Austan Goolsbee and Jonathan Guryan. The Impact of Internet Subsidies in Public Schools // Review of Economics and Statistics [Text]. — 2006. — May. — Vol. 88. — № 2. — P. 336—347.

16. Гудима Д. Деякі новели в інтерпретації поняття “суб’єкт права”: абсурдні чи перспективні? / Д. Гудима // Право України [Електронний ресурс]. — 2010. — № 2. — Режим доступу : <http://www.info-prensa.com/article-209.html>.

17. South Korean Robot Ethics Charter 2012 [Electronic resousre]. — Access mode : <http://akikok012um1.wordpress.com/south-korean-robot-ethics-charter-2012>.

18. Открытый форум Интернет-сервис-провайдеров (ОФИСП). Официальный сайт ОФИСП – история, текущие документы, участники и т. д. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.ofisp.org>.

L. Novak-Kalyayeva

**GLOBAL TENDENCIES OF SOLVING THE PROBLEMS
OF HUMAN RIGHTS ENSURING IN CYBERSPACE
IN THE CONTEXT OF PUBLIC ADMINISTRATION TASKS**

The topical aspects of scientific research are studied, in particular the analysis of the opportunities, created by information and communication technologies, negative effects, side effects and potential conflicts of interest in the World Wide Web is carried out. Recommendations for the management of Internet on the basis of participation of all interested parties and the sharing of responsibilities are offered. Management approaches to the Internet sector regulating on the basis of observance and protection of human rights are highlighted.

Key words: human rights, public administration, information society.